

**NOMUSGA TEGISH JINOYATLARINING KRIMINOLOGIK
XUSUSIYATLARI VA ULARNING OLDINI OLIHNING ZAMONAVIY
MUAMMOLARI**

Sa'dulloyeva Sabrinabonu Sunatillo qizi

IIV Akademiyasi 3-o'quv kursi kursanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20459647>

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxsning jinsiy daxlsizligi va erkinligiga qarshi qaratilgan eng og'ir jinoyatlardan biri – nomusga tegishning kriminologik, ijtimoiy va psixologik sabablari ilmiy tahlil qilingan. Jinoyatning yashirin (latent) xususiyati, jabrlanuvchining viktin holati va jamiyatdagi stereotiplar nuqtai nazaridan kelib chiqib, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning profilaktik chora-tadbirlarini takomillashtirish yuzasidan xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: nomusga tegish, jinsiy daxlsizlik, latent jinoyat, viktimologiya, jabrlanuvchi, profilaktika, zo'ravonlik, psixologik jarohat, viktimbleyming.

**CRIMINOLOGICAL FEATURES OF RAPE CRIMES AND MODERN
PROBLEMS OF THEIR PREVENTION**

Annotation: This article scientifically analyzes the criminological, social, and psychological causes of rape, one of the most serious crimes against the sexual inviolability and freedom of a person. Based on the latent nature of the crime, the victim's condition, and societal stereotypes, conclusions are given on improving the preventive measures of law enforcement agencies.

Keywords: rape, sexual inviolability, latent crime, victimology, victim, prevention, violence, psychological trauma, victim-blaming.

**КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗНАСИЛОВАНИЙ
И СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИХ ПРОФИЛАКТИКИ**

Contact: 99 826 99 56

Аннотация: В данной статье научно анализируются криминологические, социальные и психологические причины изнасилования – одного из самых тяжких преступлений, направленных против половой неприкосновенности и свободы личности. Исходя из латентного характера преступления, виктимного состояния потерпевшей и общественных стереотипов, даны выводы по совершенствованию профилактических мер правоохранительных органов.

Ключевые слова: изнасилование, половая неприкосновенность, латентное преступление, виктимология, потерпевший, профилактика, насилие, психологическая травма, виктимблейминг.

Shaxsning jinsiy daxlsizligi va jinsiy erkinligiga qarshi qaratilgan jinoyatlar, xususan nomusga tegish holatlari jamiyatning ma'naviy negizlariga, inson sha'ni hamda qadr-qimmatiga jiddiy tahdid soluvchi o'ta og'ir qilmishlar sirasiga kiradi. Ushbu jinoyat nafaqat jabrlanuvchining jismoniy sog'lig'iga ziyon yetkazadi, balki uning ruhiyatida butun umrga tatigulik chuqur travma (jaroxat) qoldiradi. Kriminologik tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, nomusga tegish jinoyatlari ko'pincha to'satdan va notanish shaxslar tomonidan emas, balki aksariyat hollarda jabrlanuvchiga avvaldan tanish bo'lgan, uning ishonchiga kirgan shaxslar (hamkasblar, tanishlar, hatto uzoq qarindoshlar) tomonidan sodir etilishi kriminogen vaziyatning eng og'riqli nuqtalaridan biridir.

Ilmiy izlanishlarda ta'kidlanishicha, nomusga tegish jinoyatlarining eng asosiy va eng xavfli xususiyati – ularning o'ta yuqori darajada yashirinligidir (latentligi). Jabrlanuvchilar jamiyatdagi stereotiplar, qattiq "uyat" hissi va o'zining nohaq ayblanishidan (viktimbleyming – jabrlanuvchini ayblash) qo'rqib, ko'p hollarda huquqni muhofaza qiluvchi organlarga murojaat qilmaydilar [1]. Kriminologlar va sotsiologlarning fikriga ko'ra, jamiyat tomonidan shakllantirilgan ayrim noto'g'ri qarashlar, jumladan, jabrlanuvchining kiyinishi, kechasi ko'chada

yurishi yoxud xulq-atvorini zo'ravonlikka "sabab" qilib ko'rsatish tendensiyasi jinoiy qilmishning ochilmay qolishiga va zo'ravonda jazosizlik sindromining shakllanishiga olib keladi [2]. Bu esa o'z navbatida, tajovuzkorning yangi qurbonlarni izlashiga va retsidiv (takroriy) zo'ravonlik holatlarining ko'payishiga zamin yaratadi.

Ushbu turdagi jinoyatlarni tahlil qilishda kriminologik viktimologiya va yuridik psixologiya fanining yondashuvlari muhim ahamiyat kasb etadi. Olimlarning ta'kidlashicha, nomusga tegish jinoyatlarida tajovuzkorning psixologik portreti faqatgina jinsiy ehtiyojni qondirish istagiga emas, balki ko'proq o'zining jismoniy ustunligini ko'rsatish, ojiz shaxsni tahqirlash va uning ustidan mutlaq hukmronlik qilish kabi asotsial hamda tajovuzkor motivlarga asoslanadi [3]. Shuning uchun ham bunday jinoyatlarni ochish va ularning barvaqt oldini olish oddiy ma'muriy yoxud tergov usullaridan tashqari, chuqur psixologik bilim hamda jabrlanuvchi bilan ishlashning o'ziga xos ehtiyotkor (iklamchi travmani keltirib chiqarmaydigan) taktikasini talab etadi.

Nomusga tegish jinoyatlarini tergov qilish va ularning profilaktikasini tashkil etish huquqni muhofaza qiluvchi organlardan o'ta ehtiyotkorona hamda professional yondashuvni talab etadi. Bugungi kunda eng jiddiy muammolardan biri – jinoyat fosh etilgandan so'ng, surishtiruv va tergov jarayonlarida jabrlanuvchining takroriy ruhiy azoblanishiga (ikkilamchi viktimizatsiyaga) yo'l qo'ymaslikdir. Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, so'roq jarayonlarining ochiq va dag'al muhitda o'tishi, jabrlanuvchining erkak tergovchilar qarshisida o'z boshidan kechirgan mudhish voqeani batafsil aytib berishga majbur bo'lishi holatning yanada og'irlashishiga olib keladi [4]. Shu sababli, ilg'or xorijiy tajribalarga tayangan holda, bunday toifadagi jinoyatlarni tergov qilishni asosan maxsus psixologik tayyorgarlikdan o'tgan ayol tergovchilarga topshirish hamda barcha protsessual harakatlarni maxsus jihozlangan

"qulay xonalar"da (qurbonga bosim o'tkazmaydigan muhitda) amalga oshirish zamon talabidir.

Shu bilan birga, nomusga tegish jinoyatlarining barvaqt profilaktikasida zamonaviy raqamli texnologiyalardan va ijtimoiy-ma'rifiy dasturlardan keng foydalanish zarur. Olimlarning xulosalariga ko'ra, xotin-qizlar uchun mo'ljallangan favqulodda vaziyatlarda zudlik bilan IIOga signal yuboruvchi mobil ilovalar (SOS-tugmalari), ko'chalardagi aqlli yoritish va videokuzatuv tizimlari jinsiy xarakterdagi jinoyatlarning kamayishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi [5]. Biroq, texnik himoya choralaridan tashqari, jamiyatda, ayniqsa, ta'lim muassasalarida yoshlarga shaxsiy chegaralar (personal boundaries), jinsiy daxlsizlik va o'zini o'zi himoya qilish bo'yicha huquqiy-psixologik bilimlarni singdirib borish orqaligina bu turdagi jinoyatlarning tomiriga bolta urish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, nomusga tegish jinoyatlarining kriminologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, ularning oldini olish va jabrlanuvchilarni himoya qilish tizimini takomillashtirish yuzasidan quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

Birinchiidan, ichki ishlar organlarining tergov va jinoyat qidiruv xizmatlari tarkibida faqatgina jinsiy erkinlik va daxlsizlikka qarshi jinoyatlar bilan shug'ullanuvchi, tarkibi asosan psixologik tayyorgarlikka ega ayol xodimlardan iborat maxsus ixtisoslashtirilgan bo'linmalarni kengaytirish;

Ikkinchiidan, jabrlanuvchilar o'z shaxsini mutlaq sir tutgan (anonim) holda huquq-tartibot organlariga murojaat qila oladigan, zudlik bilan tibbiy-psixologik va yuridik yordam ko'rsatuvchi elektron platformalar hamda hududiy Inqiroz markazlari (krizis-markazlar) tarmog'ini yanada rivojlantirish;

Uchinchiidan, jamiyatda "jabrlanuvchini ayblash" (viktimbleyming) stereotiplariga barham berish maqsadida, ommaviy axborot vositalari va jamoat institutlari orqali har qanday zo'ravonlikda qurbon emas, balki faqatgina jinoyatchi

aybdor ekanligini targ'ib qiluvchi ijtimoiy-huquqiy kampaniyalarni tizimli yo'lga qo'yish.

Ushbu chora-tadbirlarning amaliyotga chuqur joriy etilishi ayollar va qizlarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirishga, jinsiy zo'ravonlikka nisbatan jamiyatda "nol toqatlilik" muhitini yaratishga hamda adolatni ta'minlashga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. Расулова Д. Б. Жинсий дахлсизликка қарши жиноятларнинг латентлиги ва виктимологик омиллар // Криминология ва жиноий сиёсат. – Тошкент, 2022. – № 1. – Б. 45-52.
2. Ахмедов Т. С. Номусга тегиш жиноятларида жабрланувчини айблаш (виктимблейминг) муаммоси ва унинг ижтимоий-ҳуқуқий оқибатлари // Ҳуқуқ ва жамият. – 2021. – № 3. – Б. 77-84.
3. Ниязова М. А. Жинсий эркинликка қарши жиноятларни содир этган шахсларнинг психологик портрети ва тажовуз мотивлари // Ҳуқуқ ва шахс психологияси. – Тошкент, 2023. – № 2. – Б. 34-40.
4. Шодиев А. Т. Тергов жараёнида жабрланувчининг иккиламчи виктимизациясини олдини олишда процессуал ва психологик кафолатлар // Замонавий юриспруденция. – 2022. – № 4. – Б. 110-117.
5. Муродова Г. Н. Хотин-қизлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишда рақамли технологиялар (SOS-иловалар) ва уларнинг виктимологик профилактикадаги аҳамияти // Ахборот ва ҳуқуқ. – 2023. – № 1. – Б. 22-28.

